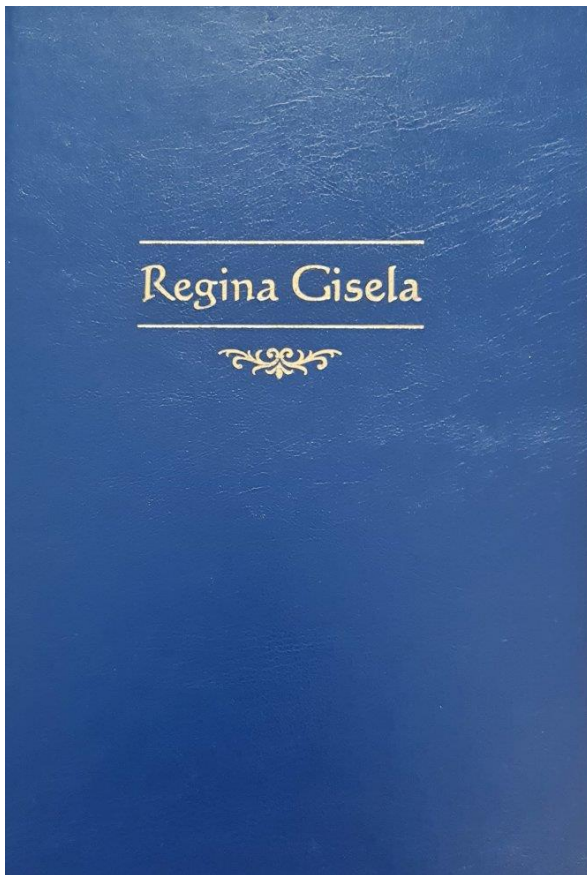

Szemle

[DOI: 10.55344/andfh.2502215](https://doi.org/10.55344/andfh.2502215)

BRAUN László

Regina Gisela – Boldog Gizella nyomában című tanulmánykötet ismertetése

Regina Gisela Boldog Gizella nyomában Tanulmányok első királynénk tiszteletére

Sajtó alá rendezte: Prokopp Mária

Kortárs Női Reflexiók Fóruma
Budapest, 2023
242 oldal

Történelmi nagyjaink életéről írni többet jelent, mint beszámolni cselekedeteik folyamáról. Az érdeklődés, amely tetteik kiválóságának ábrázolása mellett irányukba fordítja a történészek figyelmét, az életük vitelének a jelen számára érzékeltethető üzenete. A kutatók tisztában vannak azzal, hogy a múlt eseményeinek bemutatott példázatain keresztül kilépnek közvetítői szerepkörükből, s ha nem is a jövő megalapozásának szándékával,¹ de a jelenben

¹ NORA, Pierre, *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája.* = *Aetas* 14(1999) 147. pp. 142–157. p. http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm. Letöltés: 2024. 12. 20.

zajló szellemi áramlatok gyakorlati megvalósulásától tartó aggodalommal, illetve az általuk helyesnek tartott minták feltárásának szándékával tekintenek előre.

A Kortárs Női Reflexiók Fóruma Prof. Dr. Prokopp Mária Széchenyi-díjas művészettörténész vezetésével 2021-ben indította útjára a Regina Gisela projektet. Az erőszakosan terjesztett szellemi deformitásokkal szemben – mint a nemzeti és nemi identitás tudatos lebontása, ezen belül a gender és woke ideológia, valamint a torz irányba fordult feminizmus – olyan tudományos módszertannal megalapozott minták felmutatásának céljával, amelyek a kor szellemi erőterében megfelelő bázisát képezhetik egy egészséges, életképes nemzeti és nemi identitásnak, hozzájárulnak a társadalmi lét harmóniájának megteremtéséhez, és autentikus országimázst jelenítenek meg a külföld felé.

Gizella királynéről a középkori történetírás nem feltétlenül pozitív képet hagyott hátra. Valószínűsíthető, hogy egyes negatív formában feltüntetett cselekedetek szándékos torzításnak tudhatók be. Tényleges szerepének feltárása közelebb viheti a kutatókat és a történelem iránt érdeklődőket a keresztény magyar államiség kialakulásához és korai évtizedeinek a megértéséhez. A tanulmányok nem egy – számunkra nagyon fontos – történelmi időszak újraértelmezésével próbálkoznak, hanem inkább hozzáadni, kibővíteni igyekeznek az ismereteket, Gizella királynét középpontba állítva tekintenek a kor Magyarországra. A Kortárs Női Reflexiók Fóruma történelemszemléletének irányvonala is erre irányul – a női szerep megjelenítésére a történelemben. A nő ábrázolása saját, egyedi szerepkörében, amikor kiegészíti a férfi élettevékenységét, amit csak ő tud betölteni, mert férfi és nő együtt válhatnak egésszé. Együtt és egységben a kereszténység terjesztésében, az országépítésben, a hatalomban, az uralkodásban, a családban, a mindennapi élet örömeiben és bánatában. Más női szerepkör jelenik meg Gizella életének példáján, mint amit a modern feminizmus takar a nők áldozatszerepének kihangsúlyozásával,² amit a nők csak a férfiak saját módszereikkel megvalósított legyőzésével egyenlíthetnek ki. A férfi és nő közötti viszony megfogalmazása egy már létező gondolat történelmi szemléltetésére utal, amelyet Máté evangéliuma fejez ki: „És ezt mondja Isten: »Ezért a férfi elhagyja apját és anyját, ragaszkodik a feleségéhez, és ketten egy testté válnak.« Ezután tehát már nem kettő, hanem egy.” (Máté 19:5-6.) A könyv nem a testi, hanem a női szerep egyedülálló feladatköre során megvalósuló, a nő és a férfi lelki-szellemi egységére hívja fel a figyelmet.

A könyv elején neves személyiségek köszöntői kaptak helyet, akik támogatásukról biztosították a tanulmánykötet megjelenését. Egyetértettek gondolatiságával, mondanivalójával, szakmaiságával, és a keresztény értékek mentén szabják meg életük útját, ahogy írásaik jellegéből adóan különböző módon, de egyértelműen kifejtik a szerzők is. A Veszprémi Főegyházmegye érsekének választott jelmondata „Őseink hite a jövő reménye” a könyv vezérmondata is lehetne, annyira lefedi a kutatások tartalmi üzenetét, s az egyik tanulmány szó szerint is közvetíti a jeligét. Dr. Udvardy György veszprémi érsek, Dr. Navracsics Tibor területfejlesztési miniszter, Porga Gyula Veszprém polgármestere és Dr. Sebestyén József, a Veszprémi Érseki Főiskola rektora gondolatai vezetik fel a kötetet.

A *Regina Gisela* című könyv öt fejezetből áll, amelyek mondanivalója szorosan összefonódik, egymásra épül, lépésről lépésre kiegészíti a Gizella királynéről alkotott képet:

- I. *Gizella királyné társuralkodása.*
- II. *Gizella királyné tisztelete és kanonizációja.*

² WILLIAMS, Joanna, *Nők vs. feminizmus*. Budapest, MCC Press. 2022, 18.

III. *Gizella királyné emlékhelyei.*IV. *Gizella királyné a művészeti ábrázolásokban.*V. *Gizella-templomok és iskolák.*

Az első fejezet, *Gizella királyné társuralkodása*, Veszprémy László *Gizella, a német királynéi hagyományok örököse* című tanulmányával kezdődik. A királynéi szerepkört a német hagyományokon keresztül tárja elénk, amelyeket Gizella látott és ismert. A Német-római Birodalom uralkodóinak feleségei fontos szerepet töltöttek be az állam életében. A szerző írásában megjegyzi, hogy: „A X. század nemcsak az Ottók császárságát hozta el, hanem a királynék évszázadának is tekinthető, amikor Mathildát követően Theophanut és Adelhaidet egyenesen császári úrhölgyként (»dominea imperiales«) emlegették.”³ Politikai szerepvállalás, egyházak támogatása, adományozás, kolostorok alapítása kísérte végig életüket. A 984 körül született Gizella a látott és tanult mintákat minden bizonnyal Magyarországon is alkalmazta. A kevés megmaradt forrásból a bakonybéli apátság iratai utalnak oklevéladására. A kutatások szerint Szent István mellett társalapítóként Gizellához köthető az apátság létrejötte. Két liturgikus textíliaival, a magyar koronázási és a metzi paláttal kapcsolatosan jelenik meg Gizella királyné személye, amelyek kifejezik „jelentőségét, előkelőségét”.⁴ Nagy szerepe volt még az élet minden területére kiterjedő német hatások közvetítésében. Veszprémy László véleménye szerint Gizella királyné szerepe sokkal karakteresebb és meghatározóbb lehetett, mint korábban feltételeztük.

Prokopp Mária művészettörténész *Gizella királyné jelentősége a XXI. században* című tanulmányának bevezetésében első királynénk kultuszának fellendülésével foglalkozik. A passauai egyházmegyében Gizellát szentnek tartják, tiszteletére szentmisét tartanak, ami a Szentszék engedélyével történik.⁵ A királyné életének bemutatása nagyon szépen párhuzamban halad, egy-egy eseménynél szorosan összekapcsolódik az előző tanulmánnyal, ami egyébként a könyv összes tanulmányának az egységét végig jellemzi. Gizella neveltetése meghatározta küldetésstudatát, amivel Magyarországra érkezett, „nemcsak házastársa volt férjének, hanem uralkodótársa is.”⁶ A legfontosabb feladatának a kereszténység megerősítését, az eredeti, az apostoli kor hitének feltámasztását tartotta. Odo clunyi apát, aki a pápa után a keresztény világ legfőbb tekintélyének számított, személyes kapcsolatban állt Szent Istvánnal, így a kolostoralapítások és templomépítések hazánkban a reformmozgalom szellemében zajlottak le. Prokopp Mária úgy tartja, hogy Gizellának tulajdonítható Esztergomban, a Duna szigetén megépített és az 1970-es években feltárt bencés apácakolostor. Az István által alapított püspökségeknek és kolostoroknak liturgikus öltözékekkel való méltó ellátására és művészi színvonalára utal az 1031-ben készült miseruha (koronázási palást), amelyről a szerző rövid művészettörténeti elemzést nyújt. Prokopp Mária kiemeli Gizella anyai szerepét, a családalapítás után gyermekei gondozásával és neveltetésével foglalkozó nőt. A mai világ mindent megkérdőjelező nézeteivel szemben rendkívül fontos a magyar történelem megismerése, nagyjaink életének példája és Jézus

³ VESZPRÉMY László, *Gizella, a német királynéi hagyományok örököse*. = *Regina Gisela. Boldog Gizella nyomában. Tanulmányok első királynénk tiszteletére*. Kortárs Női Reflexiók Fóruma, 2023, 19–20.

⁴ VESZPRÉMY 2023, 23.

⁵ PROKOPP Mária, *Gizella királyné jelentősége a XXI. században*. = *Regina Gisela*. 2023, 31.

⁶ PROKOPP 2023, 34.

tanítása: „*imádkozzál és dolgozzál!*”, ami egyben a kereszténység legtömörebb összefoglalása – írja a szerző.⁷

A *Gizella királyné tisztelete és kanonizációja* elnevezésű II. fejezet első munkájában Ivancsó István „*Mint bátor hadvezérnek győzelmi éneket...*”. Az *Istenszülő mint királynő és hadvezér a bizánci egyház liturgikus szövegeiben* című tanulmányában a bizánci egyház Istenszülő Szűz Mária különleges tiszteletét tárja elénk. Egy mennyei-lelki kapcsolattal von párhuzamot Mária és Gizella között, mint „*népük lelki védelmezői és oltalmazói*”.⁸ A szerző e párhuzam megvonásánál felhívja az olvasók figyelmét Mária különlegességére és kiválasztottságára, amely minden szent fölé helyezi őt. Ahogy az összegzésben kifejti, a bizánci egyház gazdag liturgikus szövegegyütteséből négy szertartás leírásán keresztül mutatta be Mária tiszteletét, ezáltal megjelenítve a kapcsolatát Gizellával. „*Az Istenszülő mennyei királynőként segíti az őt (és az ő Fiát) szeretőket az üdvösség útján. Gizella királyné is bizonyára az üdvösség állapotában van és a mennyek országából segíti földi zarándokútjukat járó embereket a célba jutásban.*”⁹

Szuromi Szabolcs Anzelm O.Praem. „*Sancta Gisela*” – *Kánonjogi megjegyzések Boldog Gizella liturgikus tiszteletének engedélyezéséhez* című írásában első királynéknk boldogként való liturgikus tisztelete kapcsán a szentté avatási eljárás kánonjogi fejlődésének történetét ismerteti. A Karoling-reformtól kezdődően fokozatosan szigorodó ügymenet a XII. századra központosítottá vált, majd a XIII. század végére a szentté avatás rendje is letisztult, valamint rögzítették a vizsgálat lefolyásának pontos rendjét. A XVI. század végétől a Congregatio Rituum folytatta le a szentté avatási eljárást. A XX. században az eljárás szabályozása, bizonyos értelemben annak szigorítása, alaposabb vizsgálatának meghatározása tovább folytatódott. Az 1917-ben kihirdetett Codex iuris canonici szabályozta Isten szolgáinak boldoggá és szentté avatását. 1969-től a Sacra Congregatio de Causis Sanctorum végzi a szentté avatási eljárásokat. A tanulmány részletezi, milyen eseményeket és körülményeket vizsgálnak meg az ügymenet során. A szerző írásának második részében Boldog Gizella liturgikus tiszteletének elismerését foglalja össze. Aláhúzza, hogy az első magyar szentek esetén a szentté avatási eljárás megindítása nem ismeretes, így Gizella királynéknk viszonylatában sem. A XVIII. században kezdeményeztek eljárást, ami akkor nem járt sikerrel. A szakirodalom Gizella kanonizációs eljárásával kapcsolatban megjegyzi, hogy a „*Szentszék által megfontolás alatt áll*”.¹⁰ Boldog Gizella liturgikus tisztelete Magyarországon 1991-ben kapott az Apostoli Szentszék által elismert jogi keretet.

Nagy Brigitta *Gizella királyné tisztelete Mindszenty József beszédeiben* című tanulmányában a főpásztor felszólalásainak, körleveleinek, prédikációinak első királynéknk példát mutató életére utaló megnyilatkozásait emeli ki. A szerző Veszprém püspökének 1944 márciusában történt kinevezésétől élete alkonyáig, 1974 őszéig kíséri figyelemmel a beszédeit, hivatkozásait Gizellára. Már az első püspöki körlevelében említette a magyar szenteket, s köztük Boldog Gizellát. Nagy Brigitta kiemeli, hogy királynéknkat legtöbbször férjével és fiával, Szent Istvánnal és Szent Imrével emlegette a bíboros. „*Szűz Mária, Szent József és a Kisjézus alkotta názáreti Szent Családdal párhuzamba állítva őket, több alkalommal a magyar szent*

⁷ PROKOPP 2023, 43.

⁸ IVANCSÓ István, „*Mint bátor hadvezérnek győzelmi éneket...*”. Az *Istenszülő mint királynő és hadvezér a bizánci egyház liturgikus szövegeiben* = *Regina Gisela*. 2023, 50.

⁹ IVANCSÓ 2023, 57.

¹⁰ SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem. „*Sancta Gisela*” – *Kánonjogi megjegyzések Boldog Gizella liturgikus tiszteletének engedélyezéséhez*. = *Regina Gisela*. 2023, 66. A szerző az 1967. évre hivatkozik.

*családként beszélt róluk, ezzel is erősítve az ideális keresztény család példáját...*¹¹ Mindszenty bíboros Gizella anyai és egyházat támogató szerepét emelte ki a beszédeiben. Ezek a minták már korábban feltűntek *Az édesanya* című művében, amelyben az otthon átértzett édesanyai szeretet és vallási neveltetés öltött írásos formát. A názáreti Szent Család példája szerint a magyar szent család létezésében isteni küldetést látott, ahogy azt egyik Esztergomban elhangzott beszédében kifejezte: „*A magyar történelem hajnalán Isten által az újszövetség Názáretje mintájára beültetett első magyar szent családba [Gizellát], amely örök időkre a magyar és az esztergomi apának, anyának, gyermeknek mintáját adja meg...*”¹² Mindszenty bíboros többször kiemelte Gizella népeket – a bajor és a magyar – összekötő szerepét, a nehéz időkben megjelenő, a magyarokról szeretettel gondoskodó királyné személyét.

Vukov Konstantin a III. fejezet elindítójaként, *Gizella királyné emlékhelyeiről* írva, az olvasók előtt feltárja az esztergomi királyi székhely XI. századi építészeti formáját *Gizella királyné és Esztergom: A Szent István-kori esztergomi vár arculata* című tanulmányában. A Várhegy régészeti adatait, történeti vonatkozásainak az ismeretét veti egybe a kor építészetével, példák bemutatásán keresztül. Az építészet egykori hatásai, valamint Gizella királyné kapcsolatai révén német mintákra hívja fel a figyelmet. Aachen kápolnája és uralkodói rezidenciája mintaképpültséget szolgált, hatására a templomépítészetben önálló motívumként kialakult a *Westwerk*, amely a székesfehérvári királyi bazilika építészetében is megfigyelhető. A szerző megjegyzi: „*Nagy Károly szent birodalmi példáját István király is – méghozzá szervesen, nem utánozva (!) – meg tudta mutatni.*”¹³ A bazilika aulája a trieri dóméhoz mérhető. A mainzi dóm – amelyhez Gizella több szállal kötődött – szentélyének a kialakítása egyezik az esztergomi bazilika szentélymegoldásával. A szerző az esztergomi fejedelmi rezidencia Gizella és István korában létező épületeinek valószínűsítése során a német birodalom korabeli rezidenciális helyeinek és palotajellegű épületeinek – a kutatás által *Pfalz*nak meghatározott – analógiáit mutatja be. Az esztergomi bazilika, Gizella ájtatosságának helye, Vukov Konstantin megállapítása szerint 1001 és 1011 között épült, követve a német császári, fejedelmi, főpapi mintákat, amelyeket királynénk és környezete révén megismertek. A tanulmány az épületek alaprajzaival, rekonstrukcióival gazdagon illusztrált.

Szabó Barbara *Gizella királyné sírja* című tanulmánya a passauai nyughely 1908-ban zajlott feltárásának és vizsgálatának a leírásával kezdődik. A kezdeti kételkedés után egyre több kutató tartotta a sírt első királynénk valódi temetkezési helyének. A bizonytalanság abból eredt, hogy a XV. századtól a nyughely hollétének helyszínét tekintve három elképzelés is létezett: a veszprémi székesegyház, a passaui Niedernburg kolostor és a székesfehérvári bazilika. Napjainkra bebizonyosodott, hogy a passaui Niedernburg kolostor templomában található sírban valóban Gizella nyugszik, aki 1055–1065 között hunyt el. A sír két részből áll, mivel az eredeti, XI. századi sírkamrát 1420 körül felnyitották, majd miután meggyőződtek annak eredetiségéről, új síremléket készítettek, beleépítve abba a korábbi sírkövet. A szerző részletesen elemzi a két sírkő feliratait, azok olvasatának problematikáját, lehetséges értelmezésüket. Szabó Barbara összefoglalja Gizella kultuszának a kezdetektől fogva, évszázadokon át napjainkig tartó folyamatát, valamint leírja az első királynénk földi maradványainak hazahozatalára tett kísérleteket.

¹¹ NAGY Brigitta, *Gizella királyné tisztelete Mindszenty József beszédeiben = Regina Gisela*. 2023, 70.

¹² NAGY 2023, 73.

¹³ VUKOV Konstantin, *Gizella királyné és Esztergom: A Szent István-kori esztergomi vár arculata*. = *Regina Gisela*. 2023, 88.

Czékli Béla *A veszprémi Gizella-kápolna* című írásában részletes áttekintést nyújt a kegyhely alapításáról, építéséről, korszakonkénti átalakításairól, történelmi hányattatásairól, helyreállításairól. A kápolnát a hagyomány Gizella királyné alapításának tulajdonította az egyháznak nyújtott bőkezű adományai miatt. Ezt egy 1772-ben elhelyezett kőtábla is jelzi. A kápolna építetőjének a szerző Róbert püspököt tartja, aki a korszak egyik legkimagaslóbb egyházi személyisége volt, különböző magas pozíciókat töltött be, 1209–1226 között volt veszprémi püspök, majd esztergomi érsek. A XIII. század előtről nem maradtak fenn nyomok egy lehetséges építkezésről. A kápolna építői talán azonosak lehetnek azokkal a mesterekkel, akik 1260-ig a budavári Nagyboldogasszony-templomon dolgoztak, de a kegyhely alaprajza, ornamentikája még számos más egyházi épülettel hozható kapcsolatba. A gazdagon díszített kápolna XIII. századi kora gótikus építmény, amelyet a két szomszédos palotából lehetett megközelíteni. Mára csak a földszinti rész maradt meg az eredetileg kétszintes épületből. A Gizella-kápolna freskói a legrégebbiek közé tartoznak Magyarországon, az építés korából származnak, és bizánci stílusúak. A barokk korban a kápolnát rekonstruálták. A törökök terjeszkedése sem Veszprémet, sem a kápolnát nem kímélte. Kiűzésük után, a XVIII. században restaurálták a püspöki székesegyházat és a kápolnát, ami számos változtatással járt együtt, különösen Koller Ignác püspök (1762–1773) időszakában. A püspök halála után a kápolnát elhanyagolták, s csak 1845-ben restaurálták újra. 1934-ben kisebb helyreállítási munkákat végeztek, viszont a Szent István-év alkalmából, 1938–1939 folyamán végzett restaurálás eredményeként a Gizella-kápolna elnyerte a mai alakját. Az 1990-es évek elején, majd a millenniumi rekonstrukciós program keretében a 2000-es évek kezdetén újabb helyreállítási munkákat folytattak. Az Európa Kulturális Fővárosa program keretében az utóbbi években ismét megújult a Várhegy és a Gizella-kápolna.

J. Újváry Zsuzsanna *A magyar királynék városában, Veszprémben a török az úr...* című tanulmányában a város legnehezebb, legsötétebb időszakáról nyújt történelmi áttekintést. A város a XVI–XVII. században a korábbi fenséges, egyházi vagy a királynők városához méltó szerepét a török terjeszkedése miatt nem tudta betölteni. A kutatás a mohácsi vésztől kezdően vizsgálja, milyen veszteség érte a katolikus egyház vezetését a vereség következtében, illetve Veszprémnek és a környező térségnek a helyzetét a csatát követően. A város többször gazdát cserélt, végvárrá változott, s ez a helyzete a török kiűzéséig megmaradt – akár a császár, akár a törökök kezén volt Veszprém. Állapota leromlott, a pusztítások megviselték. 1538-ban a káptalan emberei egy levélben faluhoz hasonlították, ahol alig van ház, és sok épület le van rombolva. Az 1552. évi török hadjáratban elesett, és a város „*majdnem teljesen megsemmisült*”.¹⁴ A törökök a környéket is feldúlták, a plébániák és a kolostorok elpusztultak. A közigazgatás megszervezése után az adókat megemelték, a lakosságot megsarcolták, s a nem hozzájuk tartozó falvakat is fosztogatták. 1566-ban sikerült a várat visszafoglalni, de nagy árat kellett fizetni érte: „*Az a vár, amely méltó volt a nagy és gazdag püspökséghez, egyetlen nap leforgása alatt a tűzvész örvényében a földig pusztult.*”¹⁵ A város 1593-ban újra elesett, majd 1598-ban a keresztények visszafoglalták. A védműveket csak a török kiűzése után kezdték el lebontani. Veszprém története és török kori sorsa különös párhuzamban áll Gizella királyné életével, akinek Szent István oldalán része volt a felemelkedésben, majd férje halála után a mellözöttségben és a számkivetettségben, hogy

¹⁴ J. ÚJVÁRY Zsuzsanna, *A magyar királynék városában, Veszprémben a török az úr... = Regina Gisela*. 2023, 135.

¹⁵ J. ÚJVÁRY 2023, 140.

aztán az egyház oltalmában és érdekében munkálkodva találja meg élete békéjét. A város is ekképpen lett Magyarország egyik legjelentősebb városából peremterület, majd a hadakozások során tűzvész következtében elhamvadt, hogy mint a hamvaiból feltámadó főnixmadár, a XXI. századra magas egyházi és kulturális küldetést töltsön be, és váljon – ha csak egy időre is – Európa kulturális fővárosává.

A *Gizella királyné a művészeti ábrázolásokban* című IV. fejezet első kutatásában N. Tóth Ágnes *A királyné fátyla. Gizella királyné a Szent István és a Szent Imre legenda narratív ábrázolásain* című tanulmánya a középkor néhány gyönyörű, képi elbeszélését mutatja be. A cím arra a fátyolra utal, amely a királyné arcát övezte a legkorábbi ábrázolásain, mint amilyen az ún. Gizella-keresztben látható. A keresztet a királyné adományozta édesanyja, Burgundiai Gizella regensburg-niedermünsteri sírjára. Ezt a fátylat lebbenti fel átvitt értelemben a szerző Szent István és Szent Imre legendáinak képi ábrázolásaiban, Gizellát állítva a középpontba. A szerző a tanulmány elején röviden ismerteti a passau-niedernburgi síremlék 1420 körül elkészített festett homokkő szobrát. A későbbiekben Vásári Miklós esztergomi prépost (későbbi érsek) Decretales-kódexének 1343 körül készült címlapján, valamint a XV. század derekán készült, a mateóci Szent István plébániatemplom főoltárán látható képeket elemzi. A kódex címlapján Szent István legendájának négy jelenete közül a tömeges megkeresztelkedés ábrázolásánál megörökítették Gizellát. Szent István kézmozdulatait, ahogyan bal kezével Gizellára, jobbával a keresztelő felé mutat, arra utal, hogy a társuralkodónak köszönhető a magyarok tömeges megtérése.¹⁶ A mateóci főoltár képei részletesebb analízis alá esnek. Szó esik az oltár stílusáról, ikonográfiájáról, színvilágáról, kötődéseiről. A főoltár középképének *sacra conversazione* jelenetével párhuzamosan megjelenik Szent István és Szent Imre ábrázolásáról a bécsi magyar diákok anyakönyvének C iniciáléja 1453-ból. Az oltárképek megalkotója jól ismerte a legendák szövegét, és a kép nyelvén jelenítette meg az események mély mondanivalóját. Szent István és Szent Imre temetését, mennyei születésnapját ábrázoló képeken jelenik meg Gizella ékköves koronával, mint odaadó feleség és édesanyja, akinek „*imára emelt karjai az elfogadást, az Isten akarataiban való megnyugvást sugallják.*”¹⁷

Józsa Judit a királynénk ruházatának megjelenítéséről nyújt színes csokrot *Gizella öltözetei az ábrázolásokon az évszázadok távlatában* című írásában. A koronázási palástartalattal kezdődően, évszázadokon átívelve, egészen a kortárs műalkotásokig jutva mutatja be a szerző a sík- és térbeli illusztrációkon keresztül, hogyan képzeltek el az idők folyamán a művészek Gizellát és öltözetét. A koronázási palástot elemezve mutat rá Váralljai Csollány Jenő művészettörténész-professzor, görögkatolikus pap kutatására, miszerint a palást a leendő király, Szent Imre koronázási palástjának készült. A továbbiakban bemutatásra kerülnek olyan ábrázolások, mint a Képes Krónikában fellelhető képek Gizelláról, a mateóci Szent István plébániatemplom szárnyasoltárának jelenetei; a celldömölki Nagyboldogasszony-kegytemplom *Szent István és Gizella eljegyzése*; a Veszprémi Főegyházmezei Gyűjtemény *Gizella és Szent Imre ismeretlen donátorral* festménye; a budapesti Piarista Múzeum *Gizella magyar királyné* című rézmetszete; a tornyiszentmiklósi Szent Miklós-plébániatemplom Szent István-mellékoltára; Székely Bertalan alkotásai: *Gizella királyné a gyermek Imre herceggel*, valamint a pécsi székesegyház Mária-kápolnájának keleti falán *Szent István Király felajánlja*

¹⁶ N. TÓTH Ágnes, *A királyné fátyla. Gizella királyné a Szent István és a Szent Imre legenda narratív ábrázolásain*. = *Regina Gisela*. 2023, 147.

¹⁷ N. TÓTH 2023, 155, 157.

Szűz Máriának Magyarország koronáját; Zichy Mihály művei: *Szent Imre születése és Szent Imre a ravatalon*, illetve a Mátyás-templom Szent Imre-kápolnájának jelenetei; Roskovics Ignác *Gizella a „koronázási leplet” varrja és Szent István a kereszténységet hirdeti*; Kisecset község *Szent Imre szüzességi fogadalma* című oltárképe; Aba Novák Vilmos történelmi pannója a székesfehérvári Nemzeti Emlékhelyen; Somogyi Győző magyar szenteket ábrázoló sorozata. A térbeli alkotások közül, szintén a teljesség igénye nélkül figyelmet szentelt Stróbl Alajos Szent Imre lovasszobrának Budapesten, a Szentháromság téren; Kiss Sándor *Boldog Gizella* domborművének a római Szent Péter-bazilika Magyarok Nagyasszonya-kápolnájában; egyéni műalkotásai közül a *Magyar Nagyasszonyok* sorozatból *Boldog Gizella királyné* kisplasztikájának; Rieger Tibor bronz domborművének a koronázási palástról; Lukács István *Szent István Király és Boldog Gizella* szobrának Nagymaroson; Nagy Benedek *Boldog Gizella királyné* bronzszobrának; Ispánky József *Szent István és Gizella* szobrának Veszprémben. A színes üvegablakok közül a szerző kiemelte Róth Miksa *Boldog Gizellát* ábrázoló művét; Árkayné Sztehlo Lili *Boldog Gizella* üvegablak tervét; a veszprémi Szent Mihály-székesegyház Árpád-házi szenteket ábrázoló üvegablakain Gizella királyné alakját. A szerző megjegyzi, Gizella ruházata „nemes magyar királynéhoz méltóak”. Találunk olyan ábrázolásokat is, amelyek a bencés nővérek öltözkéiben ábrázolja. A művészek nem mindig adták vissza történelmi hűséggel a királyné életében hordott öltözetet, hanem a saját koruk öltözkéiben mutatták be őt. Gizella alakját legtöbbször Szent István királyunkkal együtt ábrázolták, de az utóbbi évszázadokban egyre többször jelenik meg egyedül is. Józsa Judit véleménye szerint ez szoros összefüggésben áll a Gizella-kultusz terjedésével.¹⁸

Hegedűs Enikő a magyar nemzet szellemi-lelki összetartozását nyilvánítja ki *Gizella ábrázolásai az Erdélyi Főegyházmegyében* című tanulmányában. Bevezetőjében megjegyzi, hogy a királyné alakja a középkori falfestményeken, illetve a barokk kori oltárképeken nem ismeretes. Az közelmúltban épült templomokban és kápolnáknak jelennek meg Gizella királyné ábrázolásai. Az udvarhelyszéki Szentkeresztbánya településhez tartozó Bányatelepen az 1990-es években épült fel a Boldog Gizella kápolna, ahol két festményen is megjelenik a királyné. Az egyik Bodó Levente, helyi festőművész alkotása, a másik Szabó Béla Leo műve, amely a XX. század első évtizedeiben készült art deco stílusban, és a kápolnának adományozták. A maroszéki Marosludashoz tartozó Andrásy-telep 2000-es évek második felében épült templomában szintén két alkotás látható. Vetró András szobrászművész domborművén Gizellát apátnóként ábrázolta. A Fejér vármegyei Úrhida község által ajándékozott olajkép magába rejti Gizella életének jellemző helyszíneit, összesűrítve földi létének fontosabb állomásait. A háromszéki Papolc 2007-ben felépült kápolnájában található Nagy Olivér *Magyar Szent Család-oltárképe*. Krepp Frigyes 1870-ben alkotott műve alapján készült, amely a bakonybéli Szent Mauricius-plébániatemplomban látható. 2017-ben a magyar szentek és boldogok tiszteletére kápolna épült Csíkszentkirály Poklondfalva részében. Csató Béla plébános gondolatait Barabás Márton budapesti képzőművész festette meg, s a magyar szentek és boldogok alakjai között Gizella királyné is fellelhető. Tanulmánya végén Hegedűs Enikő reményét fejezi ki, hogy „*Gizella ábrázolásai segítik tiszteletének erdélyi terjedését*”.¹⁹

¹⁸ JÓZSA Judit, *Gizella öltözetei az ábrázolásokon az évszázadok távlatában*. = *Regina Gisela*. 2023, 173.

¹⁹ HEGEDŰS Enikő, *Gizella ábrázolásai az Erdélyi Főegyházmegyében*. = *Regina Gisela*. 2023, 185.

A *Gizella-templomok és iskolák* című V. fejezetben első királynénk erdélyi tiszteletének bemutatása tovább folytatódik Bernád Rita-Magdolna tanulmányában: *Gizella-templomok a Gyulafehérvári Főegyházmegyében*. Az előző kutatással szorosan összefüggő írás a templomok és kápolnák építésének előzményeivel és történetével foglalkozik. A munkából kitűnik a hívő emberek életereje, reményük és bizalmuk Istenben, az a vitalitás, amely képes a települést közös otthonná formálni és sorsfordító változásokat előidézni. A tanulmányból érződik, mennyi küzdelemmel és akarattal hozták létre saját munkájuk erejéből Bányatelep lakosai a kápolnájukat. 1993-ban tartották az első szentmisét, és 2004-ben vásárolták a harangokat, s úgy vált teljessé a szentkeresztbányai bányatelep kápolnája. Ahogyan a föld mélyéről a felszínre törekedtek, úgy vágyakoztak még magasabbra, az isteni szférába, mert a földi dolgoktól magasabbra emelkedni az embernek létszükséglet. Azért választották Gizellát pártfogójuknak, hogy maguk mellett érezhessék és példának tekintsék a magyar szent családot. Papolcon a hívek kis közössége számára épült fel 2007-ben a templom, akiket több mint fél évszázaddal korábban az Úr irgalmára bíztak – és Ő vigyázott rájuk. Vajda István plébános hirtelen halála miatt az általa kezdeményezett kápolnát Balázs Imre fejezte be. A fakápolna Szent István, Boldog Gizella és Szent Imre patrocíniumát együttesen viseli. Nagy szorgalom és összefogás jellemezte az Andrásytelepen található Gizella-templom építését is. A templomépítési engedélyt 2003-ban kapták meg, 2004-re elkészült az alapzat. A templom tervét Esztány Győző csíkszeredai műépítész tervezte. A bástyavár alakzatú épület a hit és az anyanyelv utolsó bástyája. A templom munkálatainak, amelyek 2009-re fejeződtek be, svájci és bajorországi támogatói is akadtak. Még abban az évben Passauból egy másodlagos Gizella-erekye is a közösség birtokába jutott. „Az utóbbi évtizedek folyamán... Boldog Gizella emléke egyre közelebb és mélyebb helyre került az erdélyiek köztudatába” – gondolattal fejezi be a szerző munkáját.²⁰

Mózessy Gergely *Egy befejezetlen szentély. A Székesfehérvár-vízivárosi Boldog Gizella-templom terve* című tanulmányában visszatükröződik Székesfehérvár közösségeinek igénye Isten házána a megépítésére, illetve az egyház gondjai és küzdelmei, amelyek a XX. század egyes időszakaiban túlságosan erőteljesek voltak. Az egyre bővülő Víziváros kápolnájának 1911-ben történt felszentelése után bő két és fél évtizeddel, 1938-ban fogalmazódott meg Berzsényi Jenő helyi plébánosban egy új plébánia, majd egy templom építése. Az új istentiszteleti helyre egyrészt az 1938-ban megnyílt központi elemi iskola tanulóinak, másrészt a környékbeli gyárak egyre növekvő munkásságának a lelkipásztori ellátása miatt volt szükség. A templom titulusának a kiválasztását motiválhatták a jubileumi évek (Szent Imre-év 1930/1931, Szent István-év 1938), és a Szent István-évet meghirdető püspöki körlevél, amelyben megjelenik a „magyar szent család” mintájának a gondolata. 1942 végén kaptak püspöki jóváhagyást a Boldog Gizella-templom tervei, amelyeket Molnár Tibor készített. Még abban az évben elkezdődtek a munkálatok, és 1943-ban az alapkövet is letették. Az építkezés elkezdődött, de a háborús helyzet miatt egy év múlva, 1944 áprilisában ideiglenesen felfüggesztették. 1947-ben nyílt lehetőség az építkezés folytatására, de az év őszén Berzsényi plébános elhunyt. A torzóban maradt épület idővel életveszélyessé vált, végül a plébánia az ötvenes évek közepén lebontatta. A szerző tanulmányának végén foglalkozik az építkezés kudarcának az okaival, de valójában a templom tervezésekor senki sem gondolta, hogy hamarosan háborús évek jönnek, majd pedig egy ateista hatalom váltja

²⁰ BERNÁD Rita-Magdolna, *Gizella-templomok a Gyulafehérvári Főegyházmegyében*. = Regina Gisela. 2023, 196.

azokat. A múlt nem változtatható, de a jövő mindig reményre ad okot. Talán arra is, hogy a magyar szent család minden tagjának istentiszteleti helye lesz Székesfehérvárott.

Bíró Aurél kutatásának eredményeként *A Budapesti IV. Kerületi Községi Gizella Királyné Leánygimnázium* története elevenedik meg. A tanulmány elején Budapest közigazgatási elrendezéséről kaphatunk rövid ismertetőt, elsősorban annak magyarázatára, hogy az 1873-ban IV. kerületnek nevezett városrész Nagy-Budapest 1950-es létrejöttékor V. kerületté vált. Az említett területen emeltek 1884-ben háromszintes épületet a leánypolgári részére. Az oktatási intézmény fokozatosan kibővült, s a századfordulótól kezdődően már gimnáziumi oktatás biztosítottak a lányok részére. 1906-ban a leányiskolát nyolcosztályos főgimnáziummá emelték. Az első világháború utáni évek a leánygimnáziumra is hatással voltak, ez úgy politikai, mint oktatási szinten megnyilvánult. Az intézményben különböző felekezetek képviselői tanultak, a szerző elsősorban a római katolikus vallás képviselőinek valláserkölcsei nevelését, közösségi alkalmait, ünnepeit elemzi, de megemlíti a református, evangélikus és izraelita tanulók részvételét is az eseményeken. Az intézményt 1922-ben nevezték el Gizella királynéről, s attól kezdve minden évben Gizella-napi ünnepséget rendeztek. Az iskola egyesületi élete nagyon élénk volt. 1923-ban jött létre a Széchenyi Önképzőkör, 1924-ben a Gizella Ifjúsági Sportkör, 1925-ben az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület. A cserkészek 1935-ben felvették a 134. sz. Gizella királyné cserkészcsapat nevet. 1940-ben megtörtént az iskola mérnöki felmérése, mivel újabb termekkel szeretnék volna kibővíteni. 1941-ben átköltöztették a leánygimnáziumot. Az iskolának hivatalosan 1941 júniusától a II. kerületi Jurányi utca 1. alatt (Budapest Székesfőváros II. Kerületi Jurányi utcai Községi Árpád-házi Boldog Margit Kereskedelmi Leányközepiskola) található épületébe kellett volna beköltöznie, azonban a kijelölt iskolaépületet a kormány hadikórház céljaira használta, s így máshol kaptak helyet. A tanárok és tanulók csak 1945 tavaszán költöztek a korábban kijelölt helyszínre. A Jurányi utcai iskola épületén a Községi Szent Margit Kereskedelmi Leányközepiskolával is osztozniuk kellett. Az intézmény neve 1945. május 9-től Budapest Székesfőváros Községi Gizella Királyné Leánygimnázium lett. Az egyházüldözés 1946-ban elérte az iskolát, a meghurcoltatások következtében 1949-ben az intézményt átvette a kultuszminisztérium, neve II. kerületi Állami Gizella Leánygimnázium lett. 1950-ben az oktatási intézetet Koltói Anna Leánygimnáziummá nevezték át.

A tanulmányok után kapott helyet Józsa Judit felsorolása *Gizella királyné és a „magyar szent család” ábrázolásai a képzőművészetben* címmel, ami a kerámiaszobrász-művésznő könyvben található tanulmányának egyrészt kiegészítése, másrészt továbbgondolása. A munkájában számos művészeti alkotás rövid elemzése található, de az egy nagyobb terjedelmű, önálló könyv számára is elegendő témát szolgáltatna. Remélhetőleg, a listába foglalt alkotások művészettörténeti bemutatása is megtörténik majd egy önálló kötetben.

A könyvet Dr. Major Gyöngyi, a Kortárs Női Reflexiók Fóruma elnökének gondolatai zárják. Gizella királynét történelmi szempontból, az emberi nagyság és női mivolta alapján közelíti meg. Megjegyzi, hogy a hiányos adatok miatt a tudásunk is csak részleges lehet Gizelláról, de tudható, hogy „...a korabeli Európa vezető hatalmából egy olyan országba érkezett, amely európai integrálódása végett éppen paradigmát váltani kényszerült.” Az akkori helyzet bizonyos tekintetben párhuzamba hozható a jelennel. „A nemzet, az ember túlélése szempontjából ma sincs kevesebb bátorságra, hűségre, egyenességre, tehetségre szükség”. Ebben nyújt számunkra követendő példát Gizella királyné.